

ergo infinita eo modo quo divina natura infinita est. Primum antecedens supponitur ex dictis in lib. 1, quia ens a se per essentiam tantum potest esse unum. Prima vero consequentia evidens est, quia si natura est facta, est dependens et ex nihilo: non est ergo summe perfecta, ergo inferior. Aliae vero consequentiae ex declaratione data de infinitate per se evidentes sunt. Et hoc sensu docent theologi communiter, Deum non posse facere infinitum per essentiam simpliciter, patet ex D. Thoma 1 p., q. 7, ar. 2 et ex aliis theologis in 1, dist. 42 et 43. Ubi solent etiam disputare, an possit Deus facere infinitum in magnitudine et multitudine. Sed haec quaestio ad Dei infinitatem explicandam non pertinet. Nam si Deus non potest facere tale infinitum, non est ex defectu potentiae, unde non minuitur inde perfectio ejus et potius ostenditur excellentia et singularitas infinitatis ejus. Si vero potest illud facere, non est illa infinitas comparabilis cum infinitate Dei, et ita non tollit singularitatem seu proprietatem ejus. Et ideo ad praesens attributum explicandum illa quaestio necessaria non est, et alioqui est philosophica et a nobis est in libris Physicorum diligenter disputata et est admodum utilis et ideo eam hoc loco praetermittere decrevi.

8. *Objectio.—Enodatur.*—Contra veritatem demonstratam solet objici, quia si Deus esset infinitum ens, non admitteret secum alia entia, sicut si esset infinitum corpus quantum, non admitteret secum alia corpora, quia ipsum occuparet omnia loca. Maxime vero, quia si Deus esset infinitus in perfectione, deberet excludere omnem imperfectionem et consequenter omne malum. Sed haec facilia sunt, quia infinitas Dei non tollit singularitatem et unitatem essentiae Dei, neque enim est infinitas multitudinis sed intensiva entis; et ideo non tollit quin possint esse alia entia, a quibus distinguatur Deus, hoc ipso quod ipse Deus est infinitus, alia vero finita: ille est a se, alia ab ipso. Nec est simile de corpore quanto, nam illi naturale est excludere aliud quantum ab eodem loco; unum autem ens maxime per se subsistens non excludit alia entia a rerum universitate seu ab existendo, ut sic dicam. Quia entia non habent formalem repugnantiam in existendo simul in rerum natura, sicut habent duo quanta ad simul existendum in eodem spatio vel duae qualitates contrariae ad simul existendum eodem subiecto. Unde ulterius dicitur, si illa repugnantia quantitatum impediatur, non re-

pugnare ex eo capite quod cum corpore uno infinitae magnitudinis sint alia corpora quanta, quia possent esse penetrative cum illo in eodem spatio. Ad aliam vero partem dicitur, recte concludere ab illo ente, quod infinitum est, necessario excludi omnem imperfectionem et omne malum; nihil enim horum potest esse in Deo ex vi suae infinitae perfectionis. Quia sicut illa perfectio intelligitur quasi formaliter afficere ipsum Deum, ita intelligitur ab illo formaliter excludere omnem imperfectionem. At non sequitur, illud ens infinitum excludere ab omni alio ente omnem imperfectionem vel malitiam, quia nec excludere potest formaliter, nam illa infinita perfectio non perficit formaliter alia entia; nec necesse est ut excludat effective, quia vel alia entia non sunt capacia, ut est evidens de imperfectionibus negativis et naturalibus, ut sunt esse composita, esse limitata, esse mutabilia vel annihilabilia vel corruptibilia respective et hujusmodi. Vel si capacia sint, Deus non est agens naturale ut necessario omne malum excludat, sed pro ratione sapientiae suae illud libere permittere potest, de quo alias.

CAPUT II.

DE IMMENSITATE DEI EJUSQUE EXISTENTIA IN OMNIBUS REBUS SEU LOCIS.

1. *Deum esse immensum, fide tenendum est.*—*Aliqui confundunt hoc attributum cum praecedenti. Contrarium verius est.*—Deum esse immensum sub his expressis ac formalibus verbis catholica fides docet, in cap. *Firmiter*, de summa Trinitate et fide catholica et in symbolo Athanasii: *Immensus pater, etc.* Quia in Scriptura sacra eodem modo continetur, Baruch 3: *Immensus est et non habet finem.* Psalm. 138: *Si ascendero in caelum, tu illic es, si descendero in infernum, ades.* Et tamen additur 2 Paralip. 16: *Caelum et Caeli Caelorum non te capiunt.* Eandem veritatem docent sancti Patres; nam licet non omnes utantur illa voce immensitatis, rem ipsam declarant per hoc quod Deus totus ubique est et ita est in universis rebus, ut ab eis nec circumscribatur nec contineatur, ut patet ex Damasceno libro primo, capite octavo, ubi etiam vocat Deum *immensa vi praeditum*; et Basilius homilia in principium Evangelii Joannis; et Eucherius libro de spiritualibus formis, capite primo: *Deus (inquit) ubique totus et immensus*, et alii statim

referendi. Sunt autem aliqui theologi, qui hoc attributum confundant cum praecedenti, quod significat Bonaventura, 1, distinctione 43, articulo primo, quaestione secunda et Albertus, ibi, articulo secundo. Sed revera sunt attributa ratione distincta, nam licet ex infinitate recte inferatur immensitas, tamen immensitas non dicit eandem negationem quam infinitas. Nam infinitas negat terminum in perfectione essentiali, ut supra explicavimus; immensitas vero negat terminum in substantiali praesentialitate, ut sic dicam, seu negat terminum loci, ut more nostro loquamur. Deinde per negationem infinitatis declaratur universe excellentia perfectionis essentialis Dei; per immensitatem vero declaratur talis modus existendi divinae essentiae et naturae, ut quantum est ex se et eodem modo permanens, possit esse intime praesens omnibus rebus et corporibus, non solum praesentibus sed etiam possibilibus, etiamsi in infinitum in multitudine et magnitudine augeantur. Quod sensu recte potest intelligi illud Psalmi 144: *Et magnitudinis ejus non est finis.* Nam licet de quantitate perfectionis recte intelligatur, etiam de hac magnitudine immensitatis verissime dicitur et sub illa haec continetur.

2. *Immensitatem dicere perfectionem per se notum est.*—Unde immensitas sic declarata, quantum ad positivum fundamentum illius negationis, magnam perfectionem dicit, ut per se notum videtur et inductione declarari potest. Nam in rebus corporeis et quantis posse esse alicubi praesentes, perfectio aliqua est essetque major, si possent simul adesse multis locis, sed non sunt capaces tantae perfectionis. In rebus autem spiritualibus major perfectio est, posse adesse alicubi sine commensuratione quantitativa, id est, exhibendo partem sui parti loci et totam substantiam toti loco, sed totam substantiam exhibendo praesentem toti spatio et cuilibet parti ejus. Et quo substantia spiritualis perfectior est, eo majorem quamdam sphaeram habere potest in hac praesentialitate et hoc plane ad perfectionem spectat. Ergo habere ex se infinitam quamdam praesentialitatem, maxima perfectio est; ergo haec debita est divinae substantiae infinite et summe spirituali, quia talis perfectio de se nullam includit imperfectionem. Unde ulterius, quia omnis perfectio in Deo esse debet per modum actus absque potentialitate, ideo non solum habet in substantia sua aptitudinem ad hanc praesentiam, sed ex parte sua actu illam habet semper ac necessario, quia

hoc etiam pertinet ad immutabilitatem suam. Dico autem semper *ex parte sua*, quia praesentia videtur dicere relationem ad aliam rem, cui altera dicitur esse praesens et talem praesentiam Deus non habet necessario ad rem aliam extra se, quia nulla alia res necessario est. Ex parte ergo termini non est necessaria Deo semper talis praesentia, tamen ex parte fundamenti (ut ita rem explicemus) semper, ac necessario est ex parte Dei tale fundamentum, quia hoc pertinet ad excellentiam ejus. Atque in hunc modum explicata immensitate, facile est, illam demonstrare vel a priori ex infinitate Dei et ex summa ejus perfectione, quia haec est perfectio absoluta et sine imperfectione, vel etiam a posteriori ex effectibus Dei, non tantum quos de facto operatus est, sed quos in infinitum operari potest sine ulla sui mutatione. Quae omnia latus prosecuti sumus disputatione trigesima Metaphysicae, sectione septima, et ideo satis est illa summam hic proponere.

3. *Ex hoc attributo oritur ubiquitas Dei.*—Ex hoc vero attributo sic explicato colligitur primo ubiquitas Dei, seu Deum esse ubique et in omnibus rebus. Quod etiam de fide certum est, ut notavit Chrysostomus Concil. 5, in ad Colossenses secundo: *Deus in Caelo sursum et in terra deorsum*, per quae duo extrema comprehenduntur omnia media, sicut Jeremiae vigesimo tertio: *Caelum et terram ego impleo.* Et Esaiæ sexagesimo sexto: *Caelum sedes mea est et terra scabellum pedum meorum.* Loquitur enim Scriptura hominibus more humano et ita, ut describat Deum replentem omnia, utitur metaphora illa humanae positionis, ac si haberet pedes in terra et caput in caelo et corpore suo caetera repletet. Hanc etiam veritatem docere voluit Christus Joannis quarto, quando Samaritanae interroganti de loco orationis, respondit: *Deum spiritum esse, et in spiritu et veritate debere adorari.* Quae adoratio in spiritu inter alia hoc continet, quod non est ad certum locum definita, sed ubique fieri potest, quia ubique Deus est. Atque ita intellexerunt haec loca et veritatem hanc sancti Patres, quorum aliquos in citato loco Metaphysicae retuli. Et praeterea Dionysius, capite quinto de divinis nominibus de Deo inquit: *Quae sunt omnia et ante habet, et subsistere facit omnibus, et ubique praesens.* Athanasius libro, quod perfectum hominem assumpsit Deus, ad Liberium: *Deus (inquit) spiritus est loco incomprehensibilis, neque usquam est regio ubi non existat.* Unde ratio, contra Idol. post

medium ait: *Notum est omnibus, Deum esse ubique.* Basilius oratione in principio Evangelii Joannis: *Totum (ait) quodcumque noveris et quocumque spiritu tuo penetraveris, Deo plenum invenies.* Idem habet Gregorius Nysenus Oratione in id: *Faciamus hominem,* et cætera. Chrysostomus homilia decima septima, in Genes.: *Non ambulat Deus, absit; quomodo enim ambularet, qui ubique præsens et omnia implet?* Idem Cyrillus libro primo, in Joannem, capite nono et libro Thesauri, capite septimo, ait Deum replere et penetrare omnia. Cyprianus de Idol. vanitate post multa concludit: *Ergo Deus unus est et ubique totus diffusus;* quæ verba notanda sunt. Hilarius primo, de Trinitate: *Nullus sine Deo, neque ullus non in Deo locus est.* Item libro secundo, *Deus ubique est.* Idem Augustinus libro quinto de Trinitate capite primo: *Intelligamus Deum sine situ præsentem.* Et libro septimo de Civitate, capite trigesimo. Et optime Origenes homilia duodecima in Genesim et libro primo in Joannem, Anastasius Synaita libro secundo, de rectis fidei dogmatibus: *Deus, inquit, essentia cum sit, quæ sunt omnia divina sua adimplet essentia, estque in omnibus quæ sunt.*

4. *Triplici modi est Deus in rebus.* — Hæc autem veritas sequitur evidenter ex attributo *immensitatis*, advertendo per hanc ubi-quitatem seu existentiam in rebus non addi Deo aliquam perfectionem vel modum realem, sed solum concomitantiam quamdam alterius rei vel aliarum rerum existentium, quæ eo ipso, quod sunt, intra se habent divinam substantiam præsentem, id est, omnino indistantem ab ipsis: hoc enim significamus, cum dicimus DEUM esse in ipsis. Ad quod magis explicandum distinguunt theologi tres modo existendi DEI in rebus, per præsentiam, per potentiam et per essentiam, insinuat a Gregorio homilia octavo in Ezechielem et declaratos optime a divo Thoma quæstione octava, articulo tertio, magistrorum expositoribus in primo, distinctione trigesima septima. Quibus locis inter scholasticos longa disputatio fit de significatione illorum verborum. Sed in re clara et in qua solum esse potest quæstio de significatione vocis, non oportet contendere, sed meliorem magisque usitatam eligere significationem. Igitur *præsentia* in communi usu dicitur in ordine ad intuitionem et potissime dicitur de objecto præsentem; tamen inde etiam persona, quæ alteram rem intuetur, dicitur illi esse præsens, atque hoc modo dicitur esse DEUS per præsentiam in omnibus rebus, inspiciendo

et intuendo omnia clarissime, juxta illud ad Hebræos quarto: *Non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus, omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus.* Jeremiæ vigesimo quarto: *Si occultabitur vir in absconditis et ego non videbo eum?* Hæc vero præsentia non ad præsens attributum, sed ad scientiam Dei spectat, intelligereturque esse in Deo, etiamsi in celo tantum esset, atque inde omnia videret, proprieque dicitur ratione scientiæ visionis, quæ ad res ut existentes terminatur et ideo non sequitur, ut Durandus objicit, DEUM esse in rebus per potentiam, quatenus virtute sua et actione omnia continet, et conservat et cum omnibus actu operatur, juxta illud ad Hebræos primo: *Portansque omnia verbo virtutis suæ;* et Actuum decimoseptimo: *In ipso enim vivimus, movemur et sumus.* Et hic etiam modus directe et per se non spectat ad præsens attributum, sed ad Dei omnipotentiam, providentiam, gubernationem ac creationem. Dico autem directe et per se, nam consequenter vel per illationem pertinere fortasse potest, ut statim dicam. Tertio ergo modo dicitur DEUS esse in rebus creatis per essentiam, id est, per indistantiam essentiæ suæ ab omnibus rebus creatis, quæ vocatur præsentia substantialis in omnibus illis et de hac est proprie in præsentem sermo. Et hanc dico evidenter inferri ex immensitate, quia Deus per immensitatem suam intelligitur esse ita dispositus et quasi diffusus (nostro more loquendi) ad existendum per essentiam seu substantialem præsentiam in quacumque re, ut nihil ex parte illius ad illam desit; ac proinde eo ipso, quod aliquid aliud creatur seu est, necessario est realis a substantia DEI et substantia DEI ab ipso: hoc autem est esse DEUM in tali re per essentiam. Unde si per impossibile posset aliqua res existere sine efficientia DEI, nihilominus DEUS esset in illa per essentiam suam eo ipso quod alia res esset, quia non posset talis entitas non habere intra se intime entitatem Dei. Et ita clare cernitur distinctio inter hunc modum præsentiam per essentiam ab aliis duobus. Primum ex his modis significavit supra Gregorius cum dixit: *Deus ubique præsens est.* Secundum dicens: *Omnia tangit et vivificat.* Tertium cum ait: *Incircumscribitur est et ubique totus.* Quæ multis aliis verbis declarat. Sunt autem alii duo singulares modi, quibus DEUS dicitur esse vel in sanctis per gratiam sanctificantem vel in Christi humanitate per gratiam sanctificantem, vel in Christi humanitate per gratiam unionis suæ, qui non pertinent ad præsens at-

tributum et hic ultimus longum requirit tractatum, de quo in primo tomo, tertia parte dictum est. De altero vero nonnihil dicemus infra libro duodecimo, de Trinitate, explicando invisibilem Spiritus sancti missionem.

5. *Proprie convenit Deo esse ubique ex necessitate.* — Ex dictis intelligere licet hoc prædicatum *essendi in rebus* seu *ubique* proprie et actualiter non convenire Deo ex necessitate, sed dependenter a libertate sua; in quo multum differt ab attributo immensitatis. Nam hoc convenit Deo omnino necessario, immutabiliter et ab æterno: nam semper Deus tam immensus fuit, sicut nunc est et licet nihil extra se produceret, immensus semper esset, quia illa perfectio et intrinsecus modus essendi divini substantiæ, quam immensitas supponit et in qua negat terminum, absoluta perfectio Dei est, nullo modo pendens ex creatura. At vero esse in rebus actualiter et similiter esse ubique connotant aliquam rem extra Deum actualiter existentem, in qua Deus dicatur existere. Hoc autem simpliciter necessarium non est, sed liberum Deo, ut supponimus; et ideo prædicatum illud non est ex attributis, quæ Deo necessario conveniunt necessitate absoluta, sed tantum conditionata, quia si alia res sit, necesse est ut Deus sit in illa ratione suæ immensitatis. Et ideo tale prædicatum ex tempore incepit convenire Deo, quia (ut supponimus) nihil extra ipsum ab æterno realiter extitit. Neque hinc sequitur mutatio aliqua vel additio, quæ in Deo fiat sed tantum in creatura, quia Deum esse in creatura ultra immensitatem ejus nihil intrinsecum in eo ponit, sed solam denominationem extrinsecam, ortam ex coexistentia creaturarum cum ipso, seu ex relatione creaturarum ad ipsum, cui ex parte Dei nulla relatio realis ad creaturam correspondet, quia Deus non est capax talium relationum, ut nunc etiam supponimus et in capite sequenti et in ultimo hujus libri aliquid de hoc dicemus, nam generale est ad omnia, quæ ex tempore de Deo dicuntur.

6. *Existentia Dei actualis ex actione ad extra pendet.* — Hinc etiam intelligitur hanc existentiam Dei in creaturis, licet fundamentaliter supponat immensitatem, tamen ut actualiter sit, pendere ex actione Dei ad extra quam necessario supponit. Hoc patet primo, quia hoc prædicatum *essendi in rebus* et liberum et temporale est; ergo est tale ab actione Dei libera et temporali; ergo ab actione Dei transeunte, seu ut habente actu terminum ad extra, quæ non est nisi actio ad extra. Patet

utraque consequentia, quia nihil habet esse liberum, nisi vel quatenus actio libera est vel quatenus ab actione libera pendet et in ea aliquo modo fundatur. Actio autem libera et temporalis non est in Deo nisi actio ad extra; nam actus, immanentes ut sic, etiam si liberi sint, ab æterno sunt, etiam secundum suam terminationem liberam; ergo cum hoc prædicatum non solum sit suo modo liberum sed etiam temporale, omnino pendet ex actione Dei ad extra. Unde licet supra dixerimus, si res aliqua extra Deum habere posset existentiam sine actione Dei, necessario futurum fuisse Deum in illa per essentiam ex vi immensitatis, hoc solum verum est ex hypothesi: tamen quia illa hypothesis est impossibilis simpliciter, quia nulla res extra Deum potest habere existentiam sine effectione Dei, ideo absolute supponenda est illa actio, ut Deus sit in rebus.

7. *Dubium.* — Hic vero statim suboritur quæstio, an ex actione Dei in rebus colligatur bene existentia Dei in illis vel potius ex præsentia colligenda sit actio. Sed hanc quæstionem late tractavi in citato loco Metaphysicæ et ideo illam omitto, licet soleat disputari inter D. Thomam et Scotum in 1 parte, quæstione octava. Nam D. Thomas illa ratione utitur, quæ non placet Scoto. Est autem ratio satis philosophica et consentanea Scripturis, ut ibi dictum est. Sive illatio nitatur in hoc quod nulla causa agit in distans, sive (quod facilius est) in hoc quod causa perfectissimo agens modo, perfecte etiam adest suo effectui illumque secum conjunctum habet, ut illi perfecte dominetur. Potest autem hoc modo ex actione Dei inferri a posteriori immensitas ipsius, quia sicut agit in hoc universum, quod creavit, posset agere in aliud duplo majus et sic in infinitum et in plures alios mundos sine termino et sine sui mutatione. Actualis vero præsentia substantialis ad omnes res existentes colligitur a priori ex immensitate; necessarium vero est adungere actionem, ut per eam possint creature habere existentiam et ita compleantur, quæ conditiones necessariæ ad illam denominationem, duæ sunt tanquam fundamentum et terminus, unde consurgit relatio et denominatio. Nam fundamentum ponitur ex vi immensitatis, terminus ponitur per actionem Dei. Ex sola vero actione a posteriori infertur, supponi in Deo quicquid necessarium est ad illam præsentiam: quandoquidem posito termino illius denominationis per actionem, non potest deesse denominatio seu præsentia. Et